

Ivanka Učakar

Po kamniških predmestjih Podgora, Graben in Šutna

Upodobitve in zapisi

Knjižnica Franceta Balantiča nadaljuje tradicijo

Ob občinskem prazniku, 29. marcu, vas vabimo na četrto kamniško literarno transverzalo po kamniških predmestjih Podgora, Graben in Šutna. Svoje moči sta tokrat združili Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik in KS Kamnik – center.

Prilagajamo se novi resničnosti epidemije, zato je izvedba sestavljena iz dveh delov:

- ✓ virtualnega potepa na spletni strani Knjižnice Franceta Balantiča Kamnik, YouTube kanalu knjižnice in Facebook strani knjižnice. Naši vodiči so Nuša Lisjak, Slavko Ložar, Janez Repanšek, Miha Resnik in Ivanka Učakar. Pričnemo pri hrastu Pod skalo in čez Maistrov most nadaljujemo do spomenika generalu in pesniku na Grabnu. Ustavimo se na vrtu grabenske hiše. Slišali bomo zgodbe o gostilniški in furmanski tradiciji, o Žalskem hribu, kjer mrtvi nas živeti uče. Korak od Klanca, kjer so bila nekdanj mestna vrata, zazvenijo zgodbe šutenskih hiš. Prav vsaka pripoveduje o strokovnjakih, znanstvenikih, umetnikih, pogumnih možeh in ženah, ki povezujejo skupnost, vse do rojstne hiše slavljenca Rudolfa Maistra – Vojanova;
- ✓ brošure – vodnika Po kamniških predmestjih Podgora, Graben in Šutna Ivanke Učakar, kjer so z upodobitvami in zapisi predstavljeni zgodovinski dogodki in znane osebnosti, spominski utrinki in vedute predmestij. Fotografije je prispevala Irena Jeras, za zgodovinskimi pa smo pobrskali med razglednicami »prejmi pozdrav«. Vodnik v tiskani obliki je dostopen na oddelku za izposajo, v elektronski pa na spletni strani knjižnice.

Srečno, Kamnik – Maistrovo mesto!

Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:25000), vir: mapire.eu

Nič se niso spremenile strme strehe iz starega bobrovca. Slemena so še zmeraj upognjena kakor hrbtišča zgaranih kljuset in dimniki se kot koščeni vratovi stegujejo nad njimi. V spokojnih nočeh se hiše kopljejo v mesečini ... ali točijo curke deževnice v pločevinaste žlebove ... ali zadovoljno dremljejo pod sveže zapadlim snegom, v nevarnosti pa usločijo hrbte in nastavijo bodice.

Strehe so še vedno, kot so bile v mojih otroških letih.

Ivo ZORMAN: *Medved z budilko*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1978.

1936

Počasi vem vse več o svojem novem domačem mestu. Kamnik (včasih imenovan Stein) je majhno, malomeščansko mesto. Razdeljeno je na štiri dele: Mesto, Graben, Šutna in Novi trg. Čisto v sredini mesta je grič, Mali grad s staro razvalino in cerkvico, ki so jo v treh nadstropjih zgradili v starih časih. Zahodno od Malega gradu je ploščat greben, Žale, kjer je pokopališče in še ena cerkev, v kateri je top iz turških časov. Še bolj zahodno je Križev pot s petimi kapelicami in – prav na koncu ob robu gozda – čisto majčkена cerkvica. Poleg tega so tu še velika tovarna smodnika, tovarna usnja in tovarna za predelavo kovin Titan.

Marjan KORDAŠ: *Krilo angela*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995.

Podgora

Za grajske potrebe so že v srednjem veku naselili vznožje hriba kovači, usnjariji, mesarji. Ena prvih omemb izvira iz leta **1426**, ko kamniški špital kupi dve mesnici Pred mostom. Leseni most preko K. Bistrice je prvič omenjen 1391, šestdeset let pred gradnjo obrambnega mestnega obzidja. V Valvasorjevem času (1679) je omogočal dostop v mesto nekaj niže od sedanjega mostu, približno tam, kjer je jez. Bil je precej nižji, iz mesta se je bilo treba spustiti do proda in v Podgori spet vzpeti. Ogrožale so ga visoke vode.

Kronist profesor Ivan Zika je zapisal, da se »**naselje Podgora prične pri železnem mostu in teče po levem bregu Nevljice.**« Kakšna pa je zgodba **Železnega mostu**? Leta 1816 sta se kamniški okraj s sedežem v Mekinjah in brdski s sedežem na Brdu pri Lukovici, odločila, da pričneta s prenovno ceste proti Tuhinjski dolini - z lastnim denarjem, ker državnega ni bilo od nikoder. Čez Podgoro so speljali cestišče mimo sedanje gostilne Pod skalo na Vrhpolje in napravili nasip, da so omilili klanec. Konec 19. stol. je povodenj odplavila Bečev mlin in poškodovala most čez Bistrico, zato so **1896 zgradili novega, železnega.**

Pogled od Nevljice na nekdanje predmestje Podgora ali Pred mostom. Na desni je Bečeva žaga in mlin v Mekinjščico, na levi pa hiši v Podgori. V ozadju Mali grad. Avtor in založnik neznana. Poslana 1911.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-5/>

Pogled na reko Kamniško Bistrico in na železni most. Na desni viden del nekdanjega predmestja Podgora.

Razglednico je založil kamniški tiskar Anton Slatnar (1867-1926).

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-8/>

Ta je zdržal malo več kot sto let. **Leta 1999** sledi odprtje še novejšega, betonskega in poimenovanje **Maistrov most** prav za občinski praznik.

Nizke in malo višje hiše so se stiskale pod Bergantovo goro / Starim gradom vse do zgraditve **kamniške obvoznice 1980**. Takrat so hiše podrli, prebivalcem zgradili nadomestne drugje. Edina, ki še stoji, je malo odmaknjena **gostilna Pod skalo**, z novo hišno številko Maistrova 32. Če boste iskali vmesne številke: tenis klub in **kopališče Pod skalco** Maistrova ulica 15a ... 26 se je preselila ob Suhi potok, nekaj jih pa manjka ...

Avtor in založnik neznana, okoli 1910.

Vir: <http://www.prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-49/>

Ali ste vedeli?

Alamut sem pisal v Kamniku, sredi prijaznih in mirnih ljudi, med katerimi sem si kmalu našel vrsto dobrih prijateljev in znancev. In če še pristavim, da sem prav tam takrat spoznal očarljivo deklico, ki mi je kot žena podarila dva sina, sem povedal dovolj. Pisal sem torej pod planinami, sredi prav tako lepe kakor veličastne prirode, ob neprestanem žuborenju Kamniške Bistrice in Nevljice ter njenih umetnih odtokov, ki dajejo, zlasti zvečer in ponoči, ko derejo skozi mesto s svojim večnim šumotom, okolišu neki nedopovedljiv čar.

Vladimir BARTOL: Mladost pri Svetem Ivanu (3. knjiga: Romantika in platonika sredi vojne). Ljubljana, Sanje, 2007.

Vladimir Bartol, kritik, pisatelj, prevajalec, sodelavec OF.,

24. 2. 1903, Sv. Ivan, Trst - 12. 9. 1967, Ljubljana.

Območje delovanja: Beograd, Kamnik, Ljubljana, Trst.

Več na <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/195>

Rokopis romana *Alamut* je dokončal konec avgusta leta 1938. Ob prvi objavi knjiga ni pritegnila, večje zanimanje je vzbudila v 80-ih letih po uspehu francoskega prevoda, zlasti pa s pojavom terorističnih napadov po 11. septembru 2001. Knjigo so prevedli v 20 jezikov. Roman je navdihnil ustvarjalce videoigre Assassin's Creed.

Podgora – valilnica kamniških športov

Ljudsko izročilo pripoveduje o jezeru, ki je segalo vse do neveljske cerkve. Tudi podzemlje Tolste gore naj bi bilo polno vode. Dejstvo je, da je imela gostilna privez za konje in vodnjak z dobro pitno vodo; res je, da je v bližini črpališče kamniškega vodovoda, da je zemljišče zamočvirjeno in da je bilo v preteklosti pogosto poplavljenno. Pred prvo svetovno vojno je bila tu

sleherno zimo ledena ploskev in Kamničani so imeli svoj drsalni klub. **Leta 1932 se je odigrala prva slovenska in prva jugoslovanska hokejska tekma.** Tudi po drugi svetovni vojni se je tradicija obdržala vse do časov, ko so zime zgubile svojo ostrino in potrebujemo umetno drsališče.

Na sotočju Nevljice in Bistrice je v 19. stol. Alojz Prašnikar zgradil kopališče Neptun kot del zdravilišča. Na hudourniški Nevljici, ki dostikrat poplavlja, poleti pa se umiri, je na okljuku **pod Starim gradom leta 1931 mestna občina odprla letno kopališče** enakega imena z bazenom in toboganom. Po drugi vojni so v 50. letih z udarniškim delom zgradili olimpijski bazen. Postopno so se mu pridružila odbojkarska in teniška igrišča. Vse to je podlaga za uspešno delovanje današnjih športnih klubov (plavanje, vaterpolo, triatlon, odbojka).

V Nevljici sem se pri šestih ali sedmih letih naučila plavati. Pred zapornicami je bila voda kar globoka. Dvojčici sva se namakali in čofotali v vodi, vendar se je najinima starejšima bratoma kar naenkrat zazdelo potrebno, da morava splavati. Zagrabila sta me za noge in roke in čof v vodo. Hočeš nočeš sem začela mahati z rokami in nogami in tako sem zares splavala. Za Nevljico, na drugi breg nasproti odbojkarskega igrišča, smo se hodili velikokrat kopat, dokler smo bili še majhni in nismo bili sposobni za delo na kmetiji in pomoč pri domačih opravilih. To je trajalo še ves čas med vojno in tudi po njej.

*

Preden je bilo zgrajeno novo kopališče pod Skalco, smo se hodili kopat na kopališče Neptun, ostanek nekdanjega Prašnikarjevega zdravilišča ob sotočju Kamniške Bistrice in Nevljice. Do njega je vodila lesena brv čez Nevljico le nekaj korakov naprej od starega železnega mostu. ... bazen je bil majhen in ovalne oblike, vendar je imel tobogan, stopnice in nizko vodo za otroke. Hišnik oziroma kopališki mojster Miha nam je otrokom večkrat spustil vodo po toboganu, ko se je preveč osušil, da se ne bi opekli na pločevini. Kamniški plavalci z olimpijcem Tonetom Cererjem na čelu so tu tudi tekmovali. Med njim sem bila tudi jaz. Plavala sem prsno. Spominjam se veliko gledalcev ob robu bazena in njihovih pripomb, češ kako lepo plavam z nogami. To ni moglo biti res, saj sem res pravilno plavala le z rokami, s škarjami nikdar nisem imela dobrih odzivov. Po tekmovanju smo otroci s krtačo poribali izpraznjeni bazen, odrasli pa so zvečer priredili zabavo in ples kar v njem.

Mija MAJCENOVICH: Odsevi minulega časa. Ljubljana, Littera picta, 2006.

1950

Pred menoj so torej sijajne počitnice. Ker pa nočem lenariti, spet vstopim v mladinsko brigado. Tokrat doma, v Kamniku. Brigada naj bi na kopališču zgradila olimpijski bazen. Nekega julijskega dne leta 1950 pridem v svoji zaporniški obleki h kopalnemu mojstru in hočem pod prho. Ves sem prekrit s cementnim prahom, ker smo raztovorili tovornjak z 20 tonami cementa. Kopališki mojster zmaje z glavo, se mi nasmehne in reče: »Si pa videti kot kak Korejec. Na Koreji je izbruhnila vojna.«

Marjan KORDAŠ: Krilo angela. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995.

**Tone Cerer, plavalec, trener, častni občan/meščan,
30. 10. 1916, Kamnik - 25. 5. 2006, Cleveland.**

Območje delovanja: Kamnik, Cleveland (ZDA).

Več na <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/101> in

<https://www.kamnik.si/resources/castni-obcani/cerer/index.php>

Maistrova ulica

deli usodo vseh ulic sveta. Zgodovinski dogodki jo daljšajo, ji spreminjajo ime. Bila je že **Grosse Gasse, Velika ulica**, v ljudskem jeziku »velka gasa«. Vsaka nova država, vsaka oblast vstopni ulici želi dati svoj pečat. **Leta 1929 jo poimenujejo Maistrova**, od 1941 do 1945 Adolf Hitler Strasse in nato ponovno Maistrova ulica. Pričenjala se je na Glavnem trgu ob rotovžu in končevala pri mostu. A 1980 zavije preko mostu in se po pol kilometra zaključi pod veličastnim 400 let starim hrastom.

1905

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-115/>

Grosse Gasse, Velika ulica, Maistrova ulica, samo ime se spreminja, podoba skoraj ne. Res ne? Na tem mestu so bila v časih, ko je bilo mesto opasano z obzidjem, Mostna vrata.

Mlajša barvna kopija po Valvasorjevi sliki Kamnika iz Slave vojvodine Kranjske (1689). Dodana sta mestni grb in letnica 1682, poleg tega pa tudi cerkev na Žalah (dograjena 1686) in kapela na hribu Kalvarija (postavljena 1725). Podatki o nastanku so nepopolni. Skrajno desno obrisi mostu čez Bistrico.

Vir: arhiv Frančiškanskega samostana.

Graben in Žale

*Graben je kamniški Eldorado. Kdor hoče vesel biti in židane volje, le gori!
Tu je okusen grižljaj in bliščeča se kapljica dobrodejnega vinca, ki ogreva
in povzdiguje človeško srce. Tu je zlasti ob nedeljah in praznikih popoldne
poskočna družčina; tu pojo citre, klarinet, gosli in bas, in eden jim »goni
tnal«, t. j. dela na harmonike. Rudečelične Gorenke in Gorjanke se smeja in
domače prepevajo, našopičeni fantje se dobro imajo, ukajo, vriskajo, časi pa
tudi malo porogovilijo – sit venia verbo!*

Josip OGRINEC: Kamnik: zgodovinsko-mestopisen obraz. 1870.

Etimološki slovar pravi, da je graben 'jarek', prevzeto iz nem. Graben 'jarek', kar je sorodno graben 'kopati'. Domnevamo lahko, da je predmestje dobilo ime po jarkih, jezercih, lužah.

Predmestje Graben se je pričelo severno od Grabenskih vrat, ki so se imenovala tudi Gospejna (Frauenthor), ker je cesta vodila proti mekinjskemu samostanu. Ko so leta 2017 prenavljali Glavni trg, so v bližini nekdanje Albrehtove hiše (Glavni trg 20) pričakovano odkrili nekdanji mestni jarek in ga označili s talnimi označbami iz granitnih kock.

Ena prvih omemb tega območja sega v leto **1510**, ko je v nedeljo pred novim letom kamniški meščan Friderik prodal mestnemu špitalu **vrt ob luži pred mestom**.

Najbolj nazorno mesto Kamnik z zahodne strani predstavlja votivna slika iz cerkve sv. Lenarta v Zakalu, leto 1779.

Gospejna vrata so vidna na levi, na desni pa Šutenska. Vidi se rotovž in Velika ulica. Pa poglejmo še izven Grabenskih vrat po sedanji Medvedovi ulici. Plamen je zajel vse hiše. Graben je zavil v dim. Dobro je viden križ na samem, izven mestnega obzidja. Vidno je območje luže, ki so jo napajali potoki z Žal in Poljan. Zavzemala je ves današnji prostor med Potjo na Poljane in Tunjiško cesto. Središče luže je bilo tam, kjer so danes bloki za samopostrežno trgovino. Na sliki se vidijo tudi Žale in Kalvarija, čeprav jih je slikar pravzaprav imel za svojim hrbtom.

Vir: arhiv Frančiškanskega samostana Kamnik

Ena največjih nesreč v zgodovini Kamnika je bil požar, ki je izbruhnil 24. junija 1804 zvečer ob 9. uri in zajel Graben in mestno središče. Pogorelo je 91 hiš in frančiškanski samostan. Ob obnovi hiš so porušili mestno obzidje in tudi v predmestjih gradili zidane hiše z opečnato streho.

Graben proti severu. Na stavbi, katera danes nosi hišno številko 14, je viden napis K. Nežima. Avtor in založnik neznana. Okoli 1940.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-127/>

Novi lastniki so se lotili obnove. Foto: Irena Jeras. 2021

Na potep po Grabnu

Pogled na Graben proti severu. Na hiši na desni strani, kjer se vidi izvesek Pekarna, je bila pekarna Perne. Avtor in založnik neznana.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-131/>

Avtor in založnik neznana. Leto 1898. Pogled po današnji Medvedovi ulici z Grabna proti mestu. V daljavi vidimo kapelo sv. Eligija na Malem gradu.
Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-249/>

2021 edina sprememba – jekleni konjički, jekleni konjički in prometna signalizacija.

V 60. letih preteklega stoletja, ko se pospešeno gradi bloke in družinske hiše, vsaka ulica dobi svoje ime, večinoma po literatih (Levstikova, Kettejeva). Glavna grabenska prometnica po »največjem in najpomembnejšem našem meščanu pesniku in dramatiku Antonu Medvedu« postane **Medvedova ulica**.

A ime Graben ne izgine popolnoma. Kamniška proga se konča z **železniškim postajališčem Kamnik Graben**. Prav v letu 2020 je bilo obnovljeno tako, da je vredno imena postaja in ni več graben 'jarek'.

Foto: Irena Jeras, 2021.

Fortunat Bergant (Vergant, Wergant)

1721, Mekinje - 1769, Ljubljana

slikar

Letos mineva tristo let od rojstva »najbolj samosvojega slovenskega baročnega slikarja« Fortunata Berganta. Rojen je bil v Mekinjah, a se je družina že pred njegovim tretjim letom preselila na Graben (danes Medvedova 6). Tu je preživel mladostna leta, zelo rad se je zadrževal v delavnici svojega očeta Jožefa, umetnostnega rezbarja, mizarja in izdelovalca skrinj. Njegov talent je prepoznal kamniški župnik baron Maksimilijan Leopold Rasp, član Akademije operozov in zavzet pospeševalec umetnosti, ki mu je omogočil stike s slovenskimi baročnimi slikarji. Šolal se je tudi v Rimu in Benetkah. Kasneje je živel v Ljubljani, poročil se ni. Slogovno pripada poznemu baroku in rokokuju. Svoja dela je zapustil po vsej Sloveniji, pa tudi na Hrvaškem in avstrijskem Koroškem.

V Kamniku smo po njem poimenovali ulico.

*Fortunat Berganšt: Sv. Jožef 1763, olje, platno, 78 x 63 cm sign. in dat. sp. v sredini: Wergant pinx. 1763.; sign. sp.: Wergant pinx. 1763
NG S 1804, Narodna galerija, Ljubljana*

Anton Medved

1869 Kamnik (Graben) – 1910 Turjak

pesnik, dramatik, urednik

Medved se je rodil v Kamniku na Grabnu. Gimnazijo in študij bogoslovja je obiskoval v Ljubljani. Kot duhovnik (kaplan) je služboval po različnih župnijah. Kljub krhkemu zdravju je ves čas pisal in objavljajal v literarnih re-

vijah. Umrl je 12. marca 1910 na Turjaku, pokopan je v Kamniku. Znan je kot pesnik in dramatik, manj kot urednik. Leta 1905 in 1909 je izdal zbirko pesmi, obakrat z naslovom Poezije. Bil je avtor gledaliških iger: pisal je zgodovinske tragedije v verzih, prozne realistične igre, komedije in ljudske igre. Za izdajo je 1908 pripravil Poezije Simona Gregorčiča. Po njem se imenujeta ulica in vrtec.

GAZELA

*Jaz delam ode, vi delate sode, moj oče.
Nikomur menda ne delava škode, moj oče.
Za sode je treba dokaj vina,
nekoliko vina tudi za ode, moj oče.
A svet vzdihuje, da nima denarjev,
da vinske gorice več mu ne rode, moj oče.
Zato iz posode mojega srca
prav dolgo pesem kipela ne bode, moj oče.
Vi slutite prav. V poznejših letih
jaz tudi bojim se bridke nezgode, moj oče,
da ne bi ostala po težkem delu
nazadnje sama in – prazne posode, moj oče.*

Anton Medved

Poezije Antona Medveda so prva knjiga Katoliške bukvarne z **umetniško vrednostjo**. Oprema je delo kamniškega slikarja in ilustratorja Ivana Vavpotiča.

Z grobóv.

I.

Na sredi polja vrt zelèn
S kamnitim zidom ograjèn,
In s suhim drevjem nasajèn.

Med drevjem pa štrlí navpík
Premnog izklesan spomeník,
Ki dolge je potí mejník.

Kakó je vrtec ta hladán,
Kakó hladán, kakó mirán,
Posvetni hrup mu ní poznán.

Utrujen li si, potnik moj,
Ki čelo ti poliva znoj?
Tu trud bo nehal moj in tvoj!

Tu tih prostorček najde vsak,
Naj plemič bo, naj bo prosták,
Prosjak tu kralju je enák!

Saj to je javni, skupni vrt,
In noč in dan stoji odprt,
Vrtnarka pa je — bela smrt!

II.

Dve leti po smrti Simona Gregorčiča je Mohorjeva družba pričela s pripravami za izdajo njegovih pesmi. Urednik Anton Medved si je prizadeval za izdajo po estetskih merilih, upravni odbor pa je imel pomisleke. Anton Medved je moral napeti vse svoje moči, da mahničevsko nastrojeni cenzorji niso izločili nekaterih pesmi. Povezal se je z odličnim ilustratorjem Antonom Koželjem. Kje pa se je ta navdihnili za ilustracijo?

Slovenske legende so pri družbi sv. Mohorja izšle 1910 leta. Urednik Anton Medved. Ilustrator Anton Koželj.

Ilustracija narodne legende o sv. Barbari. Jo je Anton Medved izbral, ker je bilo njegovi materi ime Barbara ali zato, ker je na severu Grabna stala smodnišnica?

Jakob Savinšek, kipar, pesnik,

4. 2. 1922, Kamnik (Graben) - 17. 8. 1961, Kirchheim.

Območje delovanja: Dunaj, Ljubljana, London, Pariz.

Več na <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/108>

ali <https://www.muzej-kamnik-on.net/kipar-jakob-savinsek/>

Jakob Savinšek: Spomenik Ivana Tavčarja na Visokem, bron, 1957.

Klavdija Žvokelj Gabrijelčič,

jezikoslovka, kulturna delavka, planinka, športnica, učiteljica.

6. 10. 1897, Avče - 26. 12. 1993, Ljubljana

Več na: <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/899>

*Orožnova vila, zgrajena 1903, danes znana kot Žvokljeva vila.
Foto: Irena Jeras, 2021*

Ali ste vedeli?

V Kamniku so leta 1933 ustanovili Krožek prijateljev Francije. Vodila ga je Klavdija Žvokelj Gabrijelčič, tajnik je bil Ivan Zika. Krožek je organiziral začetne in nadaljevalne tečaje francoščine, poleg učenja jezika pa prirejal krajše izlete, recitale, igre in predavanja o Franciji. Imel je tudi manjšo knjižnico z gradivom v francoskem jeziku. Člani krožka so med drugim bili Fran Vidic, Julij Polec, Ivan Zika, France Ačko, Janez Matjašič, Mila Klemenčič, Levko Homar in Cene Matičič. Večkrat ga je obiskal tudi Vladimir Bartol, ki je tedaj živel v Kamniku. Za svoje delo je leta 1935 na predlog francoskega veleposlaništva v Beogradu prof. Žvokljeva dobila častni naziv "Officier d'Academie".

1941

Nemci odstranijo spominski plošči na rojstnih hišah pesnika Antona Medveda in generala Rudolfa Maistra.

1944

Restavrirali so Kalvarijo, kapelico ob koncu križevega pota nad pokopališčem. Na levi strani ob vhodu se pojavi plošča talna z napisom V LETU GROZOT 1944.

1947

Na rojstni hiši slovenskega pesnika Antona Medveda se spet pojavi spominska plošča. A na rojstni hiši generala Rudolfa Maistra še vedno ni spominske plošče.

1949

Do Anike, ki je bila takrat stara približno tri leta, sem razvil nenavaden odnos. Očitno me je imela za starejšega in večjega brata in je zato imela, drugače kot Helenca, do mene globoko zaupanje. Nekega jutra sem bil preveč len, da bi se učil, zato sem ji predlagal, da gre z menoj na sprehod.

»Kam bova šla?« je vprašala radovedno.

Na kratko sem premislil in bleknil: »Na Luno!«

Bile so je same oči: »Na Luno? Kje pa je to?«

»Tam zadaj,« sem ji odvrnil, »približno četrť ure peš.«

Odpravila sva se na sprehod in jaz sem jo vodil za roko. Med hojo sem ji pripovedoval nenavadne pravljice, ki sem si jih – saj sem imel kar bujno domišljijo – vedno na novo izmišljal.

Luna je bila lepa pokrajina med pokopališčem na Žalah, za kapelico na Kalvariji in med rahlo nagnjenim travnikom na Poljanah, kjer smo se pozimi smučali.

Marjan KORDAŠ: Krilo angela. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995.

Foto: Irena Jeras, 2021

Otroške igre med vojno

Kljub vojni otroci seveda nismo opustili običajnih iger. Lectarjevi smo imeli res srečo, da ni bilo večjih nesreč. Opisala bom le nezgodo, ki sem jo doživela na sankanju. Med vojno so bile prave zime z mnogo snega.

Mama nam je pomagala obuti snežke – okoli debelih volnenih nogavic nam je s časopisnim papirjem, ki je dober izolator toplote, ovila noge in nato nataknila snežke, ki so se od strani zapenjale s pritiskači. Oblečene smo bile v tople oblekice, povrh pa smo nosile doma spletene volnene jopice. Ko smo bile toplo opremljene, smo se s sankami, na katere smo se lahko spravile vse tri, Kika, Marta in jaz, odpravile po pločniku mimo Albrehtovega vrta, ograjenega z lepo kovano ograjo, in ob dolgem samostanskem zidu do železniške proge ter navzgor po Meglarici. Na vogalu samostanskega zidu so Nemci naredili betonski bunker.

Nekajkrat smo se zapeljale navzdol. Kika je sedal zadaj, Marta na sredi in jaz spredaj. Kiki smo zaupale, saj je zelo pazila, da nas ni prekučila v graben od cesti. Tokrat smo že srečno prevozile čez progo, tam pa bi morala Kika zaviti desno. Tega ni naredila in zaletela smo se naravnost v bunker. Mene je vrglo vanj: prebila sem si ustnice in dobila močan udarec po nosu. Spet je imel delo z menoj dr. Pucelj, da mi je zašil rano na ustnici. Nos sem imela še dolgo zatečen. Velikokrat so se bratje in sestre norčevali, da imam nos kot bunker.

Mija MAJCENOVICH: Odsevi minulega časa. Ljubljana, Littera picta, 2006.

Žale

Od kod hribu ime? Razlag je več: najbolj verjetna je 'žale' – staroslovenski naziv za pokopališče; druga razlaga pa pravi, da bi lahko 'žale' nastalo iz 'galje' (rus. 'galka' kroglja, v Dalmaciji 'žal' obmorski prod)

Nekaj letnic:

Iz listin izhaja, da je bil **1506** na tem **območju obširen vinograd** vse do Poljan, ohrani se priimek Nograšek. **1686** je **zgrajena baročna cerkev Marijine in Jožefove zaroke**. Sprva je imela lesen kasetiran strop. Sedanji cerkveni obok je iz sredine 19. stol. Na južni fasadi cerkve se komaj še opazi **freska sv. Krištofa**, ki jo je leta 1736 naslikal Franc Jelovšek in **leta 1888 prenovil kamniški cerkveni slikar Matija Koželj**. Ta je poslikal tudi trojni portal na vhodu na pokopališče in **leta 1724 zgrajeno Kalvarijo**. »**Leta 1733 je tedanji župnik Maksimiljan Leopold Rasp preložil pokopališče iz sredine Kamnika na Žalski hrib**,« poetično zapiše kronist Ivan Zika leta 1933, 200 let kasneje, v časopisu Jutro.

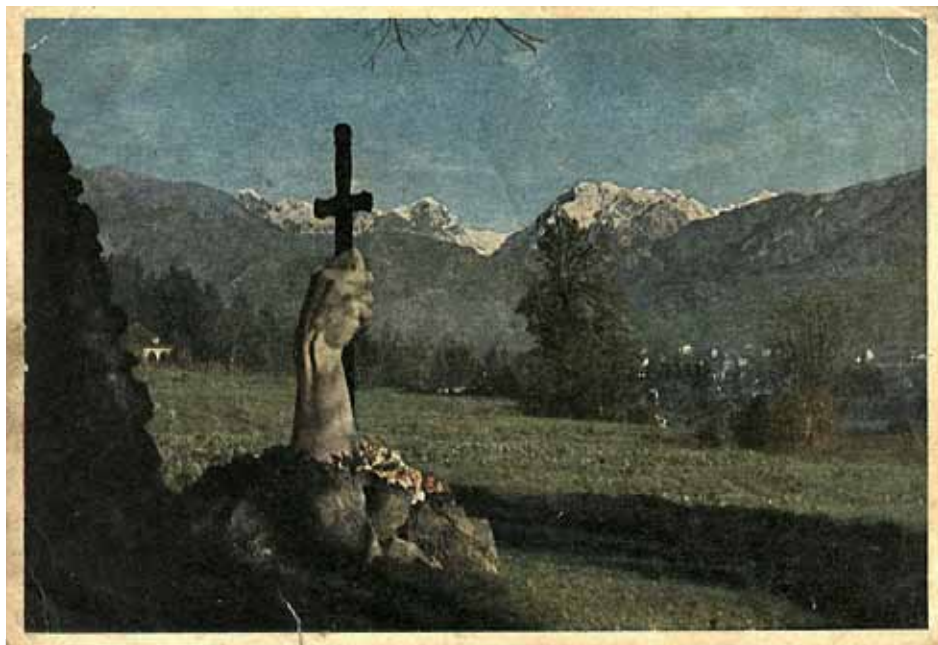

Pogled na Kalvarijo z Žal. Razglednica prikazuje štiri kapelice s postajami Križevega pota in kapelo sv. Križa, ki jo je dal leta 1724 postaviti kamniški župnik Maksimilijan Leopold Rasp (1673-1742). Kapelice Križevega pota je poslikal kamniški slikar Matija Koželj (1842-1917).

Avtor in založnik neznana. Okoli 1929.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-45/>

Spomenik padlim v I. svetovni vojni. Spomenik je zasnoval Stane Cuderman (1895-1946), izdelal pa kipar Boris Kalin (1905-1975). Odkritje spomenika na Žalah je bilo 10. septembra 1939.

Avtor in založnik nista navedena. Poslana po 1939.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-192/>

Šutna

Šutna je naselbina izven mestnega obzidja južno od Šutenskih vrat, ki so bila na Klancu (1301 Klanz). Je edino predmestje, ki je ohranilo ime in je sedanji južni del zaščitenega mestnega jedra.

Pogled od Samčevega predora proti Šutni. V ozadju zvonik cerkve Marijinega brezmadežnega spočetja. Na hiši na desni strani je tabla z napisom Jos. Adamič Vrvarna Domžale Kamnik.

Avtor in založnik neznana. Poslana 1927.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-115/>

Ime Šutna izvira iz nemščine, 'Schutt' pomeni podrtijo, groblje, grušč. Morda so naseljenci naleteli na razvaline predhodne poselitve, lahko pa so območje poimenovali po produ, rečnem gramozu. Ves prostor vzhodno od današnje ulice Šutna je Bistrica ob vsakem večjem navalu vode poplavljala.

Ali je starejše predmestje Šutna ali mesto Kamnik? Logični premislek pove, da so si stari ali novi prebivalci prej postavili domove na osončenem južnem pobočju Malega gradu, kot pa na severnem vlažnem in hladnem prostoru današnjega Trga svobode.

Foto: Irena Jeras, 2021

Špital in fara

Nekaj letnic:

1211 – Istrski mejni grof Henrik IV Andeški po izgubi premoženja ostane lastnik Kamnika in Slovenj Gradca. Poveže ju s prisilno tovarno potjo po Tuhinjski dolini in s tem preusmeri trgovce s Trojan v Kamnik. Na poti **ustanovi** dva **špitala** (zavetišče, gostišče, bolnišnica): v Kamniku na Šutni in v Špitaliču pod Kozjim hribom.

Špital v Kamniku na Šutni ob Marijini cerkvi so oskrbovali duhovniki, **prva listina je iz 1202, najbolj pomembna pa tista, na katero je leta 1232 pritisnil pečat oglejski patriarh Bertold Andeški, saj omenja tudi prenos farnega sedeža iz Nevelj v Kamnik.**

Špital je bil na dobrem glasu, dobival je darove (kmetije, vinograde) in tudi kupoval posesti. Kasneje so bili upravniki voljeni meščani, člani mestnega sveta. **V nemirnih časih turške nevarnosti in protestantizma se leta 1534 preseli v izpraznjeno poslopje frančiškanskega samostana v mestu. Tja se preselita tudi fara in šola. 1627 se fara preseli nazaj na**

Šutno, za šolo in **špital, ki pogori 1804**, skrbijo frančiškani. V novo gradnjo mesto ne gre, premoženje prodajo in ustanovijo sklad. Špital je imel več dohodkov kot izdatkov, redno oskrboval 10-15 onemoglih oseb, iz njegovih sredstev so izplačevali podpore učiteljem in organistu.

Kot že omenjeno, se je 1232 prenesla fara v Kamnik, domnevno na Šutno. Prvi župniki so bili po večini Italijani, ki niso živeli v Kamniku, tu so delovali njihovi namestniki, vikarji. Prvotna gotska cerkev je stala »pri izhodu skozi vrata, ki gledajo proti Mengšu,« domnevno nekje tam, kjer je sedaj stavba Karitas, Raspov prehod 1. Cerkev je obdajalo pokopališče na mestu sedanjega župnišča, Raspov prehod 2.

Za sv. Marjeto, 20. julija, so Kamničani z volilno pravico izbirali člane v zunanji, notranji in občinski svet. Zaključili so s sprevedom in slovesnostmi v farni cerkvi na Šutni.

Ko je ustanovljena ljubljanska škofija 1462, Kamnik ostaja pod oglejskim patriarhatom vse **do 1628, ko se ponovno iz mesta sedež prenese na Šutno, kjer pride do obširnih zidav in sprememb** v obdobju delovanja doktorja znanosti barona Raspa **med 1700 in 1742**.

Posnetek Šutne od juga proti severu. Na desni vidimo del zvonika župnijske cerkve. Avtor in založnik neznana. Poslana 1939.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-118/>

Posebna zanimivost Šutne je sedanja cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja z zvonikom, ki stoji ločeno. Pripada prvotni cerkvi, ki je na tem mestu stala že leta 1207. Zaradi požarov in poškodb po velikih potresih (1515) so cerkev večkrat obnovili, 1732 jo Rasp podre in leta 1734 postavi novo, ohranili pa so samostoječi zvonik. S posrečenimi gradnjami, odstranitvijo pokopališča in uravnavo sveta okrog cerkve je začel oblikovati novo podobo javnega mestnega dela.

*Razglednica kamniškega fotografa Franca Aparnika (1872-1954) iz leta 1906, prikazuje pogled na kamniško župnijsko cerkev, katere pročelje je imelo v tem času še podobo, ki jo je dobilo v času, ko jo je dal pozidati kamniški župnik Maksimilijan Leopold Rasp (1673-1742). Leta 1909 je dal župnik Ivan Lavrenčič (1857-1930) pročelje prezidati v današnjo podobo. Avtor in založnik: Franc Aparnik (1872 -1954)
Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-257/>*

Koliko razlik opazite? Primerjajte razglednico iz 1906 in fotografijo iz 2021.

Anton Koželj, prvi sin slikarja **Matije Koželja** je po gimnaziji na dunajski akademiji študiral slikarstvo. Več kot 40 let je poučeval risanje na gimnazijah v Ljubljani. Slovel je kot odličen ilustrator. **Maks Koželj**, drugi sin slikarja Matije Koželja je že v času ljudske šole rad pomagal v očetovi delavnici. Pod vodstvom svojega očeta se je že kot otrok navdušil za slikarstvo. Bil je sprejet na dunajsko akademijo, a je študij zaradi bolezni prekinil. Vrnil se je v Kamnik in očetu pomagal pri poslikavah cerkva. Kasneje se je izpopolnjeval v Pragi in Münchnu. Nato se je za stalno naselil v Kamniku in slikal planinsko krajino. Dvajset let je bil tajnik, pet let predsednik planinskega društva. Trasiral je pešpot iz Kamnika do doma v Kamniški Bistrici, po njem poimenovano Koželjeva pot.

Maks Koželj 1956. (vir: Planisko društvo Onger)

Ali ste vedeli?

Če je Graben kamniški Eldorado, je Šutna Montmartre, skoraj na vsako hišo bi lahko vzdali spominsko ploščo.

Samostanska 28

Stane Cuderman 1895 – 1946 slikar in grafik

Šutna 1

Viktor Repanšek 1913 – 2006 žlahtnitelj slovenskih sort krompirja

Šutna 4

Edvard Peperko 1966 -1991 vojak, žrtev slovenske osamosvojitvene vojne

Šutna 7

Ivan Vavpotič 1877 – 1943 slikar, ilustrator, avtor prvih jugoslovanskih znamk

Dušan Karba 1915 – 2004, farmacevt in lekarnar, dekan fakultete

Aleksander Sašo Sarnavsky 1934 -2010 elektrotehnik, kulturni delavec, planinec, publicist

Šutna 9

Koželj Matija 1842 – 1917 cerkveni slikar, Anton 1874 – 1954 ilustrator, Maks 1883 – 1956 slikar krajinar, posebej kamniškega gorskega sveta, po njem se imenuje Koželjeva pot

Šutna 12

Janez Matjašič 1921 – 1996 zoolog, dr. znanosti, akademik

Šutna 23

Rudolf Maister – Vojanov 1874 – 1934 general, pesnik, bibliofil,

Šutna 24

Radivoj Petelin – Petruška 1879 – 1938 pesnik in pisatelj, popotnik

Raspov prehod 1

Maksimilijan Leopold Rasp 1673 – 1742 teolog, šolnik, mecen

Jakob Frančišek Zupan 1734 – 1810 baročni skladatelj, glasbeni učitelj, organist in zborovodja v župnijski cerkvi na Šutni

Šutna 33

Josip Nikolaj Sadnikar 1863 – 1952 veterinar, mecen in zbiratelj umetnin, častni občan/meščan,

Nikolaj Sadnikar 1916 – 2012, zdravnik, partizan, kulturni delavec, filatelista, častni občan/meščan,

Šutna 42

Franc Aparnik 1872 – 1945 prvi umetniški fotograf

Stanislav Aparnik 1907 – 1951 fotograf portretist in prvi drogerist

Šutna 58

Anton Rojc 1892 – 1968 restavrator, rezbar, slikar

Več o njih najdete na

KAMNIŠKO-KOMENDSKI
BIOGRAFSKI LEKSIKON

Radivoj Peterlin – Petruška

1879 Kamnik (Šutna) – 1938 Kamnik (Šutna)

pesnik, urednik, popotnik in potopisec

Rojen je bil v Kamniku. Srednjo šolo je obiskoval v Ljubljani, Novem mestu, Kranju in Zagrebu. Ko je pobegnil v Rusijo, se je preživljal kot domači učitelj in uradnik. Leta 1919 se je vrnil v Ljubljano, kjer je deloval kot novinar in kasneje urednik Odmevov. Umrl pa je v Kamniku.

Njegovo literarno udejstvovanje se je začelo v Novem mestu, ko je bil član društva Zadruga. Poleg pesmi je pisal črtice in potopise, v slovenskih revijah je sodeloval tudi s prevodi. Na rojstni hiši ima spominsko ploščo, v neposredni bližini se po njem imenuje ulica.

MOJ ROJSTNI KRAJ

*O vas sem sanjal, gorski velikani
planin domačih. – S snegom vsi obdani
v nebo strmeli v zarji ste zažgani,
mogočni kralji, v plaščih iz škrleta,
sijala v demantih je krona zlata.*

*A sred zelenega pod vami carstva
ležalo, svesto vašega si varstva,
ljubezni mesto tihega kovarstva,
kjer sem bil ljubljen, kjer sem strastno ljubil,
kjer toliko sem našel, a še več izgubil ...*

Radivoj Peterlin – Petruška

Rudolf Maister - Vojanov

1874 Kamnik (Šutna) – 1934 Unec

general, pesnik, bibliofil

V Kamniku se je rodil. Šolo je obiskoval v Mengšu in Kranju, domobransko kadetnico je zaključil na Dunaju. Vojaško službo je opravljal tudi v Galiciji. V Mariboru je organiziral prvo slovensko vojsko in z njo 23. novembra 1918 razorožil mariborsko nemško zeleno gardo. S svojimi četami je zasedel slovensko narodnostno obmejno območje na Štajerskem. Leta 1923 je bil upokojen, umrl je na Uncu. Zgodaj je začel pesniti, med drugim je bil zunanji član društva Zadruga. Pesmi je objavljaval v različnih revijah, izdal je dve pesniški zbirki (1904, 1929). Bil je tudi ljubiteljski slikar in uredil si je bogato knjižnico.

V Kamniku smo se ga spomnili:

- 1924 – diploma Častnega meščana ob petdesetletnici
- 1929 – ob preimenovanju ulic Velika ulica postane Maistrova, razen med 1941 – 1945
- 1938 – vzdava spominske plošče na rojstni hiši (do 1941, ko jo skrijejo pri Sadnikarju do 1969)
- 1970 prvi spomenik v Sloveniji (odkrit 25. 10. 1970, 27. 10. 1970 sklep o poimenovanju gimnazije)
- 1971 Gimnazija Rudolfa Maistra (kasneje tudi gledališka skupina Rudolfa in maistrovine)
- 1976 podelitev domicila Mestnemu odboru borcev prostovoljcev za severno mejo 1918-1919 Ljubljana
- 1995 odlok o občinskem prazniku rojstnem dnevu generala, 29. 3., prvič ga praznujemo 1996
- 1999 odprtje in poimenovanje mostu čez Bistrico na mestu nekdanjega Železnega mostu
- 2003 je bila ustanovljena podružnica Društva general Maister Ljubljana
- 2004 - obnova rojstne hiše, podoba kot v 19. stl.
- 2005 - ustanovitev samostojnega Društva general Maister Kamnik
- 23. 11. 2013 - odprtje Rojstne hiše kot enote Medobčinskega muzeja Kamnik
- 2015 - Pivovarna Maister in od ??? bar Pri Maistru

NAPREJ

*Bratje! V Triglavu ognji gore:
žarki kresovi, krvavi plameni,
kakor silni meči ognjeni,
ki jih sami arhanglji vihte.
Bratje! Naša pomad gre iz tal,
bistra kot burja, močna kot val:
v naša drobouja se bo zagnala,
tmò razklala, sonce skovala,
sonce – kralja Matjaža dan.*

*Bratje, v sedlo, vajeti v dlan:
Drava nas zove, Jadran rjove,
vranci naj skrešejo trde podkove.
Bratje – naprej!*

Rudolf Maister – Vojanov

Pogled na Šutno z Zapric. Na skrajni levi vidimo Žale in Trutzturn, pod njim železniško progo s tunelom, na desni pa župnijsko cerkev. Za njo je hrib Starega gradu. Avtor: neznan Čas nastanka: Poslana 1934.

Vir: <http://prejmipozdrav.si/razglednice/raz-kam-123/>

Vitez v veži

Kamniški muzej je bil precej manjši od ljubljanskega, a je bil imenitnejši. V šoli so nam povedali, da velja za največjo zasebno zbirko te vrste v Evropi. Njen lastnik je bil Niko Sadnikar, živinozdravnik, ljubitelj starin in umetnosti. Zdavnaj nekoč, že v mojem otroštvu, je bil starejši gospod, je s kočijo obredel vasi v bližnji in daljni okolici, ko je zdravil živino. Kmetje so ga poznali in so vedeli, da ga zanima vse, kar je zavrženo obležalo na kakem podstrešju, kar je zaškrtało pod lemežem, ko so orali, kar je prišlo na dan, ko so kopali temelje za hišo. Starine so danes redke. Ali jih je bil v tistih časih res še povsod dovolj ali jih je gospod Sadnikar samo znal poiskati, napolnil je z njimi stanovanje, vse sobe in potlej še vežo in dvorišče. ... Prava sreča pa je bila, če smo našli vežna vrata odprta na stežaj ... Na steni so slonele sulice, so bili pritrjeni meči, v kotu pa je stal pravi vitez v oklepu. Ta je veljal največ. Temna kovina se je motno bleščala, vizir je bil spuščен, desna roka upognjena v komolcu, leva vzravnana, ena noga pomaknjena malo naprej, kakor da bo zdaj zdaj prestopil in zakoračil proti nam.

*Kaj iščeš čase izgubljene,
Kaj kličeš ure zamujene?
Ne vrne se, kar enkrat mine,
Kar ti pusti samo spomine.
Ljudska na lectu*

Ivo ZORMAN: Lectovo srce. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1989.

Viri:

Vladimir BARTOL, Alamut: privid, spočetje, rojstvo in usoda zmaja v Mladost pri Svetem Ivanu, 3. knjiga Romantika in platonika sredi vojne, Ljubljana, Sanje 2007.

CUDERMAN Stane 1895-1946. Kamnik, Kulturni center, Galerija, 1992. Spremni tekst in izbor del za objavo Marko Lesar, Bibliografija in biografija Marko Kumer, fotografije Srečo Habič.

Hana ČEFERIN: Kamniški spomenik padlim v prvi svetovni vojni. *Kamniški zbornik XXV*, 2020, str. 165 -174.

Simon GREGORČIČ: *Poezije*. Celovec, družba sv. Mohorja, 1908. Uredil in spremno besedo napisal Anton Medved. Ilustriral Anton Koželj. Tudi faksimile 1989, 2014.

KAMNIŠKA KNJIGA. Pesmi, zgodbe in pričevanja. Zbral in uredil Vlado Motnikar. Ljubljana, Slovenska matica, 2014.

Blaž KOMAC: Ob obletnicah: freske Staneta Cudermana v frančiškanski cerkvi sv. Jakoba v Kamniku. *Kamniški zbornik XXV*, 2020, str. 175 - 178.

Milena KODRA: Promet v Tuhinjski dolini. *Kamniški zbornik XVIII*, 2006, str. 165 -174.

Marjan KORDAŠ: *Krilo angela*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995.

Marija KLOBČAR: *Na poti v Kamnik*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

Rudolf MAISTER – VOJANOV: *Kitica mojih*. Posodobljena izdaja iz leta 1929. Ljubljana 2003.

Mija MAJCENOVIC: *Odsevi minulega časa*. Ljubljana, Littera picta, 2006.

Anton MEDVED: *Bratje, zapojmo!* Ljubljana, Amalietti & Amalietti, Zlata zbirka, 2007.

Anže SLANA: *Spominska obeležja slovenskih književnikov : ulice, ustanove in spomeniki v Kamniku*: magistrsko delo. Ljubljana : [A. Slana], 2017.

Ljudevit STIASNY: *Zemljepisno-zgodovinski oris*. 1894.

Ivan ZIKA: *750 let mesta Kamnika: iz kamniške zgodovine*. Zbral uredil in dopolnil France Malešič. Kamnik, Studio Dataprint, 2011.

Ivo ZORMAN: *Lectovo srce*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1989.

www.prejmipozdrav.si

Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik na spletni strani predstavlja del razglednic iz svoje domoznanske zbirke. Objavljeno gradivo predstavlja razglednice iz obdobja od konca 80. let 19. stoletja, do konca 60. let 20. stoletja. Zbirko razglednic knjižnica načrtno gradi že skoraj dve desetletji in trenutno obsega skoraj 700 razglednic. Knjižnica gradivo pridobiva predvsem z nakupi in darovi. Prijazno vas vabimo, da se nam pridružite na zanimivem potovanju po nekdanjem Kamniku, Komendi in okolici.

www.leksikon.si

Kamniško-komendski biografski leksikon, ki nastaja v Knjižnici Franceta Balantiča Kamnik, predstavlja znane osebnosti, katerih življenjska pot je povezana z območjem današnjih občin Kamnik in Komenda. V leksikon uvrščamo pokojne osebe, ki so s svojim delom pustile trajne sledi na različnih področjih delovanja ali ostale v spominu lokalne skupnosti. Zbirka biografskih zapisov raste in se stalno dopolnjuje.

**KNJIŽNICA
FRANCETA
BALANTIČA
KAMNIK**

Ljubljanska cesta 1
1241 Kamnik

e-naslov: mkk@kam.sik.si
telefon: 01 831 1 217
01 320 5 586

Ivanka Učakar

**Po kamniških predmestjih
Podgora, Graben in Šutna**

Upodobitve in zapisi

Fotografije:

Irena Jeras 2021,
iz zbirke KFBK »prejmi pozdrav«

Slika na naslovni strani:

»prejmi pozdrav« RAZ-KAM-8,

Založnik razglednice:

Slatnar Anton (1867-1926), Čas nastanka: 1912

Izdala in založila:

Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik

Kamnik, 2021